

ҮЛЭ ҮБЭ СУОХ
ҮӨТЭЛЭЭБЭТ

Сотуру нэмнэн чуумбуран турбут оскуолалар тэлгэлээрэ энээ оёо аймах күүгүөрүүн тулуохтара. Оттон оскуолалар кинилэри көрсөгө теһе болэмнэрий? Бу туһуниан улуустаагы үөрөх управленистын начальнигы М. А. Никифоровтан мыймалаастыбыт. Михаил Аркадьевич минниг аймнэттата:

— Азсың үөрэх дылыңар улуу оркуолалара дифференцирований үөрэтини сүрүн хайысха быһаарынан ылын үлээзбиттэрэ, ити соругу быһаарыга республика экспериментальнай площадка быһытынан быһариллибинит. Ол бастагы этэби түмүктэнэ. Оркуоллар бэйэлэрин хайысхаларын быһаарынылар, программалар олохунулар, социальнай педагогтары үөрэттэрдит. Быһаал итин салгы динигэтэн үлээлэхпит.

Оскуолалары үөрөтөр төриллэринэн, мисибалинэн хааччыйыыга кыраалаан үлэлээтибит. Ол курдук, Чыкыр, Толоон, Төлөй оскуолаларыгар компьютер атымыластыбыт, уруг кинилэргэ суоҕа. Уп буллахпыттына, аны минабал будуутугар үлэлээнхит. Билигин оскуолалар туттан эрэр бастах матырыйалларын кининэн атымыластыбыт.

Чурагчиглаады спортгийн орго интерниг-оскуулаа бизнесийд шалгах уулз Дьёкуускайдаагы педучилище филиала ахыдлахтайх. Кадрдара суньчүнэн бааллар. Билигч оино приемнай комисси үдэлнэр. Чурагчы начальний оскулатыгар дьёурдаах оёдорү түснү түмэн түрөтөтэллибит программана үөрэтинни салдахпыт, эмнэ начальнай кылаастарга омок талларын үөрэтинни салбаан ытылахпыт. Атын туох удариымылар кинраллэра Дьёкуускайга агырдыах айыа 17—18 күннэригэр буолар республика үөрадин үдэһиттэрин муһаадыгын кээнниттэн биллэзэ, оино Прөгилени кытта көрсөртүт былааннанар.

Сибилгинин тирээр тулар үлэбинин оркуолалар-
бытмн ымыллыгыга бэлэмнэллнн, өрөмүөннэллнн
буолар. Капнталынай өрөмүөннэ 1 млрд. 120 млн.
солк, үн көрүлүбүтүтүн правнтельство уурааар
аловуран 25 бырышына бытмнлыгыга. Ол хаалбыт
да үлпүт кумаагыга эрз сылдыар. Онон үгүе оркуо-
лаларга быстах эрз өрөмүөннэр ымыллынылар. Чу-
рапчы илгнсайгы сүлүөх, Хатылы, Кытаанах, Ала-
бар, Мугудай, Төлөй оркуолаларыгар өрөмүөн хар-
чыта суох абайсанан ымытдылн бүтэр кыахха кннр-
дэ. Оттон Амма, Сызанг, Хайахсыт, Арыылаах, Одьу-
дуун оркуолаларыгар үлэ тардыллар кутталы улахан.
Мантан саамай ыарахан балаһыанньалаахтара Амма
орто оркуолата. Маина умайбыт мастарыскыай чөлү-
төр гүлөрнлнлнхтээх, оркуола акылаата уларытыл-
дыахтаах. Сызанг оркуолатын котельнайыгар котел
булудлан тнэрднлнннэ, Хайахсыкка эмнэ бннр тах-
сыахтаах. Балагар танар үлөлөр ымытлмнлнхтаахтар.
Арыылаахха ПТУУ чогуу котел булудуохтаада
кыалдыбакка тулар.

Ийнэс ыарахан болпуурослут—кадр тийнбэт. Билигин улуус үрдүнэн оскуолаларга 11 нанантай миэстэ блар, оттон билиги атырдаа ыһын 1 күнүмээби туругунан Үөрэх министерство-тыттан дуотабарга уонна үлэвэ анааһынга олобу-ран сыччах уон сэттэ эрэ специалист кэлэрин күү-тэбит. Кадр тийнбэтин сүрүн биричиинэтинэн хам-лас кырата, идэлээх ыччат коммерцияда барыһа, эдэр специалистар олохторун дьаһахтарын хаачы-һыы көрдөбүлгэ эппиэттээбэтэ буолаллар. Пред-меттэринэн ылан көрдөххө, кадр ордуу омуу ты-лын, музыканы, физкультураны, нуучча тылын үө-рэтини уонна начальнай мыйлаастарга тийнбэт. Атардас английскай тылы үөрэтингэ 11 учуутал наада.

Кэтин сылларга тыыннаах хаалыы иһин охсууу режимигэр олорон, мөхсөн кэллэбит. Бюджетнай таргеттарга үлэһиттэргэ 25 бырыһыаннаах сарбы-йыааны оҥорун дьээн эмиз ыйыы кэллэ. Ону толор-роҕу туһуттан дьесаҕдар түүнү сменалары тохто-торго күһэллэбит. Ааспыт өрүтүгэр уһатыллыбыт күннээх группалар штаттарын ылан иитэччи ста-тыгар илдьэ сылдыбыһытын куруһуоктар ста-һааччыларын таһымнарыгар түһэрэхпит. Онтон атынан дьэ хайдах-туох дьаһанан таһаарарбытын мунуунахпытна бичаарсыахпыт.

Манна дагьтан этгэххэ, дөтсэдтарга улахан оро-
мун суох. Арый Хатылы дөтсэда бунатын суулла-
ры гынан, урукну совхоз хонтуоратын биэртэрэ,
ону огосто сүлддэллар.

Хайдах да тийнхмэт түгэмэт буолларбыт, оскуолаларбытын бодьобор астахпытна табыллар. Онон директордар субу күннэртэн үлэҥ күүсэ ыскалар, ырахан балаһыныыттан төлөрүйэр суолу тобулаллара эрийдилэр.

САНА

ДУРАПЧЫ
УЛУУБУН
ХАБЫАТА

ОЛОХ

ХАБЫАТ
1931 СЫЛ АЛТЫННЫ
15 КҮНҮТТӨН ТАХСАР

№ 93 (7634). ● 1994 сый атырдыа ыйын 13 күнэ, Суббота ● Сыйаната — 146 солкуобай 15 харчы.

Хойуу үөмэх бугуллаар...

Ханна да сырыт хаана-
ныстыбалар уруккулара
буолбатах. Вилигин хөтүө-
раларга бүгүн олорор кийи-
ни булбаккын. Оһисовдор
суот-учуот дьоно сыныппа-
раларга умса түспүттэри-
аны суох. Вили «Бука ба-
ры—хөдүһаһа!» дигр дозу-
на да суох күөх быйаң кү-
рөвөр киирсибиттэр.

Хатылыг да онгук буул-
ла. Хонгуорага өрөмүүн
үлэтгэс түбүгү сылдыар
биргээдэ дьонуттан ураты
кийи баара көстүбэтэ. Онон
бийиги да суолбут алааста-
рыһан, үрэхтэринизэн сын-
аылыһанна. Бүгүн күнэ да
бэлэз этэ. Атырдык айыы
10 күнэ. Бу, этэллэриниз
буоллаһына, сайын бүтэ-
һик күнэ.

Массымына, трактор су-
буһар суолунан Бабада-
лыбыт. Аара баран иһэн
нөрдөххө, бурдук да үү-
нүүтэ куһағана суох, «Бур-
дуктар» күрүө тута сыл-
дыалларын бөһүөлэкиэ не-
тэи турабыт. Онон, арал-
дьыйбакка, отчуттары нө-
сөр санаалаах иһэбит. Ол
да күөттөрбөтө. Суол ула-
ртугар иһин ниһи от муу-
һа сылдыалларыгар хо-
ттиллэбит. Билсимиһит М.
М. Петровтаах эбит. Ми-
хаил Михайлович отгу-
лдан сана оттоон эрээччи-
лэргэ киирсэр. Бу иһинэ
уолускаа баарбыт нэһи-
лиэ баһылыгын солбуһан
уһалэбит. Сайаһааччы ки-
һиттэн уопсай үлэни-хам-
наһы билсэбит.

— Нәһилик бүтүүнә баһынаймын да бардар, от сүөдкатын тыа хаһаайлыгыбатын управлениетыгар түһэрэ олоробут. Наннина өсчүөспүтүнэн 327 тоһа кэбиһиллэнибит. Кыалларынан баһынайдары биһирдниктээн кэрийбэн дааннайдары ылабыт. Билдигитэ 30 хаһаайыстыба регистрацияллымыта. — диир Михаил Михайлович.

Кырдмьк, бытарыймы улахан. Аны онго дуубанан 2-лин гектары ылан оттуур бу кини курдук кэтэх хааайыстыбаллаахтары эбэн кэби. Олор оттору төбө-качча буолбута эмнэ учуоттаныахтаах. Онон ити дваннайдар ситэтэ сүэх буолуохтарын соп. Нааилианка өссө 40-ча киһилээх акционернай общество-лаахтар. Олорго сыра оно-рооччулар, бурдук үүннэ-рөөччилэр, саһыл интэчи-чилэр, сылгы, сүөлү бос-тууктара ниирсаллар. От-чуоттэн көрдөххө, Хатылы-га күн бүгүн 360-ча киһи оттуур. Ол киһигэр бааһы-най хааайыстыбаларыгар 150-ча, моойдорго 180-ча. Былырмын баччаларга ха-тылылар 500 тонна нэби-һинилээх оттоохторун са-наттахха, ити 300 тоннага сыппатахтара чакчы. Ону миастааҕа дьон көхтөөх уласта да түөрүдүүр.

Белырынынгы кураан дыл буолбатах. Отчуттар сый тахсар оту мнэстэттэн ыларга санаалара бөдөх. Сири-усту да сыһырыы- лара бэрт муударай. Урэх.

аалаа сирдээн бээрбиттэр. Хас да бааһынай халаа-
һыстыбалара бу Бабаарад баар
сирдэрини бүтэрэн, аны
Туоаумаларыгар нэспүтүр.
Кыахтары араас эбат. Сү-
рүүһүнэн, техинна өртүгэр
кыттыһаан оттууллар. Ити-
нэи уопсайа 20 элчоллаах
курдуктар. Ол иһингэр 2
нэлэм уонна 18 сүтэтэ
сүөх механизацияллаах

—Вийнхү С. Н. Архиконтуун хялтыгаспыт техника өртүгэр, —дигр «Буучут» бааһынай хайааһыстыбатын сайаагчыта Н. Н. Захаров —Техинаба гиниһинэрбэтилэр. Онон мөлтөх, кыаммат хайааһыстыбаба кириэсбит.

Николай Николаевич «санаата түслүт» камытар түбөлгөн буолуо, кэпсээнэ оччо тахсыбата. Саягыкка, ити Туолумаа техникалаах дьону катта барсыһа ба-барбыта дьонно урутааннар биһир кыһаа буолбут. Ол да буоллар көлөнө тийиэн оттуур былааннаах. Көлө охсордоохтор, мунһардаахтар. Николай Нико-лаевич убайа, уруускута оройуон рекордсмен бу-лута Семен Николаевич-тыаа биһир хаһаайыстыба-лар. Барыта 60-ча гектар оттуур сирдээхтэриттэн 25 гектара Туолумаа баар. Бэтэрээтэх 4 оту кэбиспит-тэр. Соробун уу аһан, күү-тэр буолтар. Ол хаалдыты маннааһы аймах, оёо-уруу дьонно ситэрэн оттуохтара диниллар. Манча биһир сө-бө санаатым. Семен Нико-

лаешны үзэ уобун орто-
туттан «Сахабулг» улусу-
таагы управленийта эвено
тарихын, кыинни оино са-
лайатчынан апаан Нуота-
рада ыһыһыт. Онон Нико-
лай Николаевич соротохун
кэрэстэ хаалдыт. Ону ол
дизбениэ, ити Туолумала-
ры сылдыар. Урукку эбитэ
буоллар, хайа отчуту итич-
ча сирге соротохтуу «сайт»
диэх этигинэй?

Захаровтар эрх буулуу дуо, бэйэ интимныгын ийнэ дигэн аарынан суоттанан окко үлүмнэһин үлэтэччи манна элбэх, Кривошапкиннар, Поповтар, Яковлевтар, Скрыбиннар... дигэн Хатылы төрүт олохтоох дуоно аны бадыйнай буоланнар, сүрүүнээн, бу изди үрэх, алаас сирдэри бийыһаан маллаах оттуулар. Ого аймах дьоннорун түмэ тардан, салаа оту хаалларбакка кыһанан бейылгы күөх байыгыга утаппыттыгын оттуулар. Ойно эбин айылда барахсан тубустагына тупсар, кыгэ-гэринэ кыгир да эбит. Били ырысаа ылданаардыы «Мэини, оттоон!» дигэтиги күөх дуолаулар күөлүтөн үлэ далааһынаарын тэнитүөрбит.

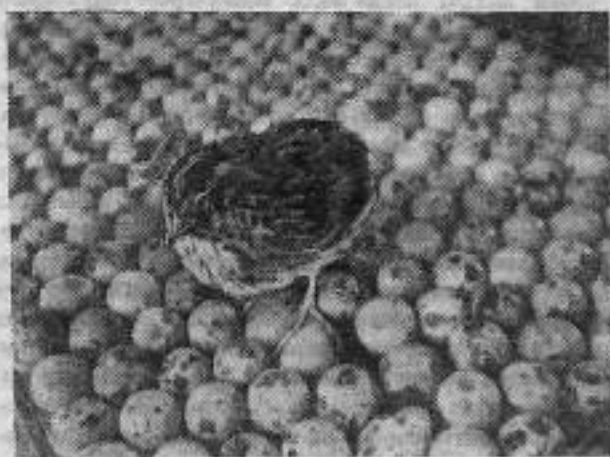
Бытырымын хатымдар мнэстэттэн 1500 тонна от былданаахтарын 1113 тоннаан толорбуттара. Ол быныт куобарыллара чакчы. Ону мнэстэзэ хойуу, чэмөх бугуллартан көрөн итэбайын.

С. СМЕРНИКОВА

ФОТОИНФОРМАЦИЯ

Новгородский уобалас.
Регион хаһаайыстыбалары-
гар сибирьскэй селекция
племенной перепелдэри-
нитэллэригэр Тҕа хаһаа-
ыстыбатын наукаларын
Россиятаабы Академитын
Сибирьдээри отделениетын

сүүлү нийтлэнтгэр институт-
ка көмөлөшүүр. Институт-
ка сылта 300 сымбаты
бнэрэр бу котрдэр көрүн-
нэриг итэллэр. Перенел
этэ үөннэ сымбаты албох

Хайгас снимонка: ман-
ныг, нэрэндийг перепел
сэлтэ 300-хэ тунга сн-
мыгтыг биеэр.

Новгород. Бу ыңырдаас муорина эдэр дьон сыбайбаларын өбүтөлөрүн үгэстэрин тутуһан шытар кыахтанындар. Ол сүөһүгүмүн «Кудесы» дьээх фольклорнай театр сүөгүтэ. Сыбайбалары атырыы биллэргэ үгэстэрин тутуһан ахтылаары кумуһуута уонна этнографияческый матырыбааллары үөрэтүүгэ театр хас да сыла барда. Түмүгөр билини туһааннах төлөбүргэ кини өнүгүүнү туһаннаа биллэрдиктэр ахсааннара албаатар элбик туһар.

Хатас снимокка сүктөр ийне-көпүтүн кыта бырастырылганына. Бу түгөнгө дьуогилар ытайаллар.

(PHTA—CCTA).

Эбэн дэнтго саргэбэ сүр эйзэстик, алжаабт сидээбит курдук тылзын-өнүгэн сыһыаннаһар, аһыныгас, күндүтүт-мааныһыт, үтүөнү арэ онорор ой

ДЫНЭ КЭРГЭН СЫЛА ДЬОЛЛООХ ДЬОНКУУДАЙ

Мин бу суруйуубун 12 кыталык кыргыздары төрөшүт, 14 оёну бирге ишпит, 35 сиз, 12 хос сиз үрүүлери билбит Семен Гаврильевич Илларионов кырдыаска аныбайн.

Хайахыт кыргыздар Дьонкуудайыгар баайдар, кыргыздар ыяллар, быстар дьадагылар да уоснаан-төрөн ааспыттара. Кини күүс кыргыз таларыгар изе кэрээбик күүкүктүү, хордой хонууларыгар күүрөгү уйа туттар. Аан Алахчы хотун барахсан дьоллоох Дьонкуудайы сас ахсын күүргүхүн сибак-ишкэн сипири. Мин атахтаах арааһа, кыраахтаах албөбө, сылай сиздээх кэрээт үөскээн ууһабыта.

Дьонкуудай дини ааты быһаччы быһаарар уустун. Ол быһыргы өбүтэ ишталаһа, Киниэр чакчы хос мыйиһдээхтэрэ. Холонон да көрдөххө, «Дьон» — дьон дини туспа сүһүбү араардахха: «куудай» дини хаал-быт сүһүбө туох ишталаһа тутта сылдыарыт этэр кыахпыт суох.

Бу сир барахсанга дьон үтүөлөрө үүмүттэрэ. Олортон Сэмэн Илларионов, кини сыдыаннарын ту-һунан кылгастык билдирбис.

Сэмэн адригэр Уот Субуруускай, Эрлик Эр-тинин, Куоста Сокольников курдук кини адыс кы-рылаахтарын кытта билсиптэ. Тус байыт Чуралчы улууһун баастаах комсомолдартан бирдэстэрэ.

Билигин Сэмэн ошонно сөһүннэригэр итирбэ-тэ. — Ид хамнааччыны өбөт буоламмын комсомолга эрдэ кирибим, Ичкыбыт мунуулар Эрлик Эр-тинин байытын илээн сөһүдүйэн итэрэ, мөккүрдэри сүрүһүөн биэрэрэ.

1942 сыллаахы көбүрүллүүтэ Эдьиһэ Натаара-тыгар тийбитин, Бар-дьоммор бултаан, балыктаан комсомолдотум, элбэх кини олохтон быһааспытым.

Көһүүтүн эргиллэн баран үлөлө да үлөлө.

Уон икки кыас олохмутум, бир уол төрөөбүт кыһыллар быстыбыта. Абаам олохрунуун барыта 14 оёну ишпит, Билигин 35 сизини, 12 хос сизини, Икки күүчэ күтүөттэхпин, олох-рум Уус-Алданнан, Бүлүүнөн тардастылар. Сизин абыллар турар. Кинилэр бааллар эбит бу орто дойдуга кини абыллар күүс, дьол... — дини кини.

Дьэ ити баар, Билигин олоххо тэҥ суох кырахан кэмгэ бир дьэ кэргэн 14 оёну ишпит. Урун куу саахар үгүстэрэ да элбэх олоххо буолаллар. Би-лигин ыччат үөрэхтэн, дьаланан-уоттанан баран бир-икки оёлоһор. Оёо төрөөһүнэ сылаан-сыт ады-һаан иһэр. Кинини биэс сыла төрөөһүн таһыма 32,2 бырыһыан түстэ. Итиннэ аны мал буолууга хойутааһыны эбэн кэбис. Ити баһаһыны кэмтө-һүнэ, саахар албип, тэһиэр кыахпыт сарбылла-рыгар тийэр.

Дьэ ити мин аныкэ ити Сэмэн Илларионов ошонно туһунан бэрт кылгастык кэпсэтим. Дьол-лоох Дьонкуудай олохтоо Сомен Гаврильевич Ил-ларионов кыргызтара Мария, Роза, Анастасия, Раи-са, Альбина, Анна (эки, ааттара да үчүгэйн!) уонна да атыттар ыяллар буоланнар, адалара ошонно хос сизини саталарын итэн, кинилэри сылаан күн тэҥ суох дьоллообуһун ааһынар.

Илларионовтар холумтанарыттан ааттаах күүс бы-һыллар, бааттаах булчуттар үүмүттэрэ. Быһата, дьон-сэргэ Дьонкуудайы дьоллоох дэптиттэрэ дуу, Дьонкуудай кинилэри дьоллообута дуу...

Быһыл Дьэ кэргэн сылаан сибээстэн кинилэр бары муһунахтарына, Чуралчы Хайахыта чычыах ырыатын күүгүрүө, кини талба алаастарын үр-дүнэн күүсүк дьэһэһэ.

Николай ПЕСТРЯКОВ,
журналист, кыраайы үөрэтээчи.

Уус-Алдан.

Сотуртаанка дьэри ха-һыттар «Кыайы 30 сы-ла» коллекцияга хаһа-һыстыбаттан Алтай бил-лиһээх сүбүкүлэни уун-нэрээччэ Олег Балов туһунан бирдэ эрэ суруй-батахтара Адыс сыла уст-та кини түөрт кыһаллаах эвентэ 110 гектардаах си-ри оһорон саахарынаа сү-бүкүлэни ыһан илэн үлэ-тин туттубакка Сибиргэ гуйгун үүнүүнү — гектартан 200 центнери ыһыта.

Быһыл саас эдэр ме-ханизатор үлэтэ суох хаалла.

СҮБҮӨКҮЛЭНИ
ҮҮННЭРЭЭЧЧИ
КИМИЭХЭ НААДАНЫН?

сүбүкүлэни быһар-быһа-һыт киниэхэ биэрэргэ баттыһаах усулуобуһуну туруорбутуттан күһэллэн, хаһаһыстыба салалтата плантациятын иэһин икки төгүл сарбыһарга быһаар-да. Ааһан-суоттаан көрөн баран, экономистар соһуй-

„МАССЫНА КӨЛӨ... ДЬЭ, ДЬААБЫ!“

Массына көлө баараан атамсыга барбыт Арамаан-суолга батыллан хаалбыт тэн ыһыллыһар эттэ. Дьэ, дьаабы! дини норуок-үһү: «Ыччаттар соһуу ка кыһык тарбаммыт кытта ороһору сөбүлэ-кыра тылларын билигин бөттөр, атан өлөрдүү кут-малдын өйдөөн кэлэбин таһаллар.» Олорбутун Кини барахсан бастан ил-лиһигэр соһууу-омуруу до үөрөһүтэхпит түмүгэ буолбуттук, кырдык, түр-гэнэ, от-мас көрдөөбүккө, «Оёон Баһылаас ааспыт бөлөм атылаһыллыбыт сайын оёус миннэ сырыт-бензинин айаһына үчү-таһына дэрэбинэ уолатта-гэйэ бөрдө. Ол эрэри ба-рахан көлүһэлэринэн, ти-мир тийиһинэн алаас-тара», — дини арбаа ыял тарбытын хара буорунан Ааната айманар. «Ат ми-көрдөрбүтэ санаахха ыла-нэн иһэр кыһыһын Аанча-рахан. Билигин айыһыны оёолор олбуор иһиттэн харыстааһын проблемата буорунан быраһааттаһанар сымтык турар кэмгэр ата дэлби быраһыта», — ити туһунан толкуйдаан аны орто саастаах Оёдооч-көрүүх баара.

Аны кини байытын, ума-тыһын оёунуоһун сылаата Ол да иһин дуу, Чыла-хармааны төһөр буолла. араа кини сэдэх. Ыла-Мин санаабар, улахан тар бэрт тутас да сиртэн наадаларга, кини күүһэ муустарын, мастарын, от-эрэһиллэр үлэтигэр эрэ-торум барытын харчы то-туһунан баран, атыһын ат-лоон тийэр колонон тас-оёус көлөнөн солбуһуохха тараллар.

Хайдаһыт? Мин дөйдүбэр, Көлөнү булуу, кырдык, Чылаараа, араас маарка-дабыһа суох Үө саастаах лаах массыналар, трак-оёус тыһаас түөрдүгэр, тордар бир нам сундулу-оттон тий эмкэ итиччэти-һа сүүрүлэр, маһаһын, гэр көлө буолаллар. Ону хонтуора ойгодоругар да көрдөххө-иһиттэххэ, күнү-күнүктөн тураллар, айаһаатаахха, эрчийдэххэ.

«Кырдыһас, кыһаһына, Дөйдүм дьон, көтө на-Сэһиэһи быһаас буолба-да. Уматы-бензин көрдө-тах! Харчы — кумбаһы...» — бэһкө, саһаас чыаска на-дэһэллэр уолаттар дьыһаһа, алааспыт биэрэр Дьэ, буоллаа! Мин: быһаһынан кинини итичх-«Көлүнэр көлө, миннэр хэ сөп эбэт. миннэ наада дуо?» дини Василь ЛЫТКИН.

дулар: кини саахар себес-тоимоһа кини тыһыһына үгүс сылаһаан мус-солкуобайтан таһа буол-пут механизированнай ком-да. Ол кэмгэ рынокка 500 пенса таах турар (си-солкуобайдаах импортнай мова).

саахар тобус-толору.

(РИТА — ССТА).

дөх-санаалаах кини этэ. Киниэр эрэ чэйдээн, гнэтэ-йэр туох эмэ утаһынан «сүрүһүн сөрүүнэтэн» тах-сара. Уруу-аймаһа дьонун кэһинилээн-тутуулаан мыла-ра, Сол буода-буода бир алааска, саһыһыкка олоһор ыялларыгар аһаан-миннэн ас-астаан бийигинэн илэ-рэрэ. Ыаһларын иһэлэрэ сүһү, от, бурдук, сир үлэ-лэригэр дьонун кытары тэһтэ, бөкүһү булбакка үлэ-лиһлэрэ. Ол иһин буолуо, «аһаан намыһчыһымр солоһору суох, сүрэхтэрин-бырдарын сылаһаһынар, оёолорун аһаһынар, сылаһаһынар илэһэн биэрнэ» дини кыһыһаларга уган былаһааһа алааһыны, көбүр-дэххэ дэллэһкэһин, дьэһэн, моһонһоһон хаһаһын ас-таан ыһытара. Оторугар көһүн кининэ-сорох сайын кыһын эрдэ төрөөбүт төрөһүн сүүһэ биэрэн, сү-лэн, эттэн, буһаран, соһутан баран, эмнэ ыһаан дьонго кэһинилэрэ. Адаһыт аһалар туутун, илиһин балыһыттан, күһүттан, куобаһыттан хаһаан да кин-нээххэ эрэ өлүүлүүрө. Ыаһларын оёолоро бийигини кытта тэһтэ кини тыһын ишталаһа, толороллоро. Көлхөс мчаччтара, дьахталара «эбэбит», «ийэбит» динилэрэ.

Айыһыны наһаа кэрэхсирэ, харыстаһара. От-мас, натар-сүүрэр «айыһы айыһылар», олоһу алдытар, буортулуур, өлөрө саттаах дини сэрэтэрэ, буойара, көтөр-сүүрэр сатыһын үгүһүнэрбэт, чычыах уба-тыгар чутаһыт, сиргэ, тыһа айдаардыбат, оту, сибиккын, мутунаны тыһыттарбат этэ. Сар астын, уоска отторго мутуктуу, төһүргэһи масты, уу баһа, ыһах көрдүү сыдыһан оту-маһы, көтөрү-сүүрэр кы-һаһы көрдүү курдук саһаарара, туһу билгэһиллэ-рин этэ сымдаһыһыта. Холонор, тыһа кэһиһи нар-дөһүтэ, «өрүсүһэ-өрүсүһэ чугаһарбат буоллутут дини, сайын барахсаны ыһаан эрдэххит» дини.

Сир аһын эрдэ хонуйары, күүс, куобах оёолоро, балык ыһаһа улаһа, ситэ илиһтэринэ булууру би-һнэхэ да, аһаһыттар да көһүлээбэтэ, «амһаардаах аһы быһаһа баһыһа», «туох барыта кэмһээх-кэр-дүүлээх буолар» динччтэ. Наһаа үчүтэй кыһаларга

оһуолбут сирэһин таһырдьа таһааран «айыһа дуо-лугар» дини кыһалэһи аһыһыктыһа аһаһара. Оһон бийнэхэ кыра саһыһыттан айыһыны кэрэхсир, ха-рыстыһар ой-санаа иһиттэ. Күүрөгү ыһыһырын, кыһэ-этэрин, эһиэ иһитирин, балык ыһырын, күүс оёотун ууга кыһалэһин, куобах хаста төһүүрүн, ханнын от-мас хаһан кыһыһыһын уо-д-а, аһаһара иһэр, билэр буоларбыт. Билигин маһа кэрдиһиһит тыһа-ры, кыһа алдыһыт хонуйары, уулар «уолбут куоллэри, күүрөгү ыһыта иһитиһит, дьэһтэ-уота бараммыт алаастары, сайыһыттары хомойо, курутуһа көрөһүн, иһиттэ-такыйбыт ыһыһа-маһы удыордарын, оёо саһыһын, дөһөтторгун, олоххун эргитэ өйдөө-санаан кэлэһин.

Эбэбит сизинири буойар, сэмэлнэр кыһаһара ай-даһа, таһыһара суох эрэһиллэр, булгуччулаах, тий-һиттэ эбиттэр. Бирдэ эдьиһини Марияһын кыһа-һыһан саһаһыһыһыттар оһон сымһыһын баһаһа-ларыгар икки олоһоһу уурталаһа, утарыта оһорду-талаһа уонна «дьэ, эһиһин!» динтэ. Бийнги бууһу-һаһа түһэн баран уоскуһа, устуһан эһэлэһитбит, кэлэн эһиһэр дини билэһтэхпит. Кыра балыһын сууһарбар моһон уутун тоһпугутар иһтэһи илиһи-һин буутугар оһсубутум кыһаһан таһыһа, оһуоһа «ийнэ көрдүн» дини ыһаһыһан натаргэһтэ. Саһаан, тоһон, кыһыһын албыһаһан утуттум, иһаһа кэлэригэр кыһаһыта аһаһан ортум. Уолаттары кыһыһы бүтэйтэ, баһа тийннэһи ыһтар эһим, ол сыдыһаһа ыһаһаһым байбаратын көтүрүтэ түһүһүр «кыһа эрэһиһин таһаһыһын бачча кыһыһаһаһа дини уолаттары үтү-һэн оһо-маһа ыһаһаһын, дьон көрөн төһө эрэ бири-һиһилэр, сипиһилэр» дини тиктэһе оһсубута. Сым-һаһа түһэннэрбитигэр ити курдук туоһа да үгүһү дьаһсаһаһа буойара. Мэддэн эһиһэн-сүһэн, хар-дарыта көрөһөн-хараһыһан, көмөһүһэн сыдыһыһаһа, кыһыһыһа сэмэй-көрөһө, харыһыһыһаһа, кыһа оёо аһаһа үлэһтэрин сатыһыһаһаһа буоларга үөрөһүһа. Оһу бийнгиһиһтэ дини туһуһаһыт, оёолорбутугар, сизинэрбитигэр эмнэ туһуһуһаһаһыт.

Татьяна КОНОНОВА.

с. Чурипча, ул. Карла Маркса, 26 «и» Подписано в печать 12.VIII.18 ч. (гр. 29 VII 18. 00 м.)